

„С величието на труда“ от ИВАН ПОПИВАНОВ. С., Профиздат, 1980. 222 с. „ЕСКИЗИ И ПОРТРЕТИ“ от ИВАН ПОПИВАНОВ. С., „Български писател“, 1981. 244 с.

Богатата и многостранна критическа и научна дейност на Иван Попиванов го наложил като един от изтъкнатите представители на нашата съвременна литературоведска мисъл. Темпераментно и живо, с вътрешно съпричастие и верен усет за ярките и парливи теми в съвременната ни литература той неуморимо следи изявиите на различни автори, откликва с нужната задълбоченост и точен идейно-естетически критерий. Редица негови книги през последните години показваха колко е важно критикът да следи отблизо литературните явления, да търси откряващото се и физиономичното в тях. В това отношение Иван Попиванов е особено последователен, от неговия поглед не убягват никога интересните заглавия, характерните търсения на даден автор. С еднакъв пиетет той следи развитието и на поезията, и на прозата, и на критиката. Двете му нови книги „С величието на труда“ и „Ескизи и портрети“ затвърждават убеждението, че той продължава със същия неотслабващ критически прицел да наблюдава и анализира новите моменти в литературния процес, като поставя акцент върху трайното и значимото.

В изследването „С величието на труда“ се налага стремежът на критика да обобщи много от своите наблюдения върху онези произведения, които са свързани с трудовата тема, с изобразяване образа на съвременния работник. В това отношение Иван Попиванов е проявил както находчивост, така и дрзновение — да разгледа проблематика, за която съвременната критика не е създавала още нужните проучвания. За него е характерно търсенето и отстояването на нови моменти, на нови области от литературното развитие и затова така последователно разглежда автори и книги, в които се очертават сложни художествени търсения, интересни нравствено-психологически проблеми, актуални изводи.

Още в първата глава „Героят в живота — герой в литературата“ авторът разкрива традициите на нашата литература при пресъздаването на трудовите делници и техните герои. Тук той се спира на творческата фигура на Никола Й. Вапцаров, като посочва,

че именно авторът на „Моторни песни“ със своето новаторство определи в много отношения изискванията към трудовата тема и нейната литературна интерпретация. След това с нужната последователност се разглежда развитието на тази тема в годините на свободен мирен живот, когато нашите творци все по-уверено се насочваха към основните, кардинални проблеми на времето, с граждански нерв и творческа широта се опитаха да пресъздават промените, настъпили в действителността след победата на социалистическата революция. Хубаво е, че Иван Попиванов посочва и отделни увлечения, еднозначното и външно третиране на темата, липсата на едно по-многостранно и широко тълкуване на героите. От друга страна, той изтъква с какво образът на новия строител на социалистическото общество е силен и привлекателен за отделния автор: „Над всичко изпъкват величието и красотата на творческото начало, на гравидното начало, придаващо особено очарование на героя. Ние го виждаме този нов герой, ние си го представяме във всекидневните творчески дела на нашата съвременност. Изпъква внушителният лик на новия работник — със социалистическо съзнание и борческа целеустременост. Чувствуваме как пулсира неговото сърце, изпълнено с младост и сила, напруга се за трудови подвизи твърдата му десница...“

Този подход на критика по-нататък му позволява да търси истинските завоевания при пресъздаването на трудовия герой, а не да робува на стеснени, ограничени схващания за „трудомото“ начало на живота. Преди всичко новата личност се характеризира със сложен вътрешен свят, с богато гражданско поведение и мислене, с извисена комунистическа вяра и затова критикът във втората глава „Образът на работника в съвременната белегристика“ се е опитал да обхване онези произведения, в които е отразен пълният, жизнен, властен образ на работника-съзидател. Попиванов има редица верни наблюдения от развитието на този образ в прозата — той търгва от известните романи на Камен Калчев — „Двама в новия град“ и „Семейството на тъкачите“, а след това се спира на „Седмте дни на нашия живот“ от Андрей Гуляшки, „Лош ден“ от Генчо Стоев, новелите и разказите на Дико Фучежнев, Радослав Михайлов, Дончо Цончев и др.

Наред с многостранното осветляване на новия трудов герой Иван Попиванов поставя и въпроса за героя-комунист, като изтъква как повърхностно, еднолинейно е бил изобразяван този герой и колко важно е сега да се намери нужната широта и художествена сила при неговото пресъздаване. Той пише: „Днес несъмнено е нужен нов подход, който по-богато да обхване характерното за личността в единството на социално и индивидуално, с представяне на жизнени човешки проблеми, стремежи и интереси, пречупени през кристала на същностните за нашето време строителни принципи, задачи, търсения. Сподуките са възможни, когато писателите се приближат плътнo и непосредствено до живота на хората, когато видят отблизо разнообразните характери, поривите, мечтите, съкровенията преживявания.“

Този извод е особено важен, като се има пред вид, че и днес не са още изчезнали редица опростенчески схващания за същността на съвременния герой — достатъчно е да се посочи пространната критическа изява на автор като Иван Спасов, който продължава с остарели средства, с твърде беден критически апарат да изследва новаторските постижения в литературата, в изясняването на нейните нови задачи. В много от неговите книги и статии примитивната естетика е пусната в действие, той е останал чужд на новото, съвременното интерпретиране на героя, на вътрешния му мир и характер.

Утвърждавайки редица ярки завоевания на нашата литература, Иван Попиванов умело долавя плодотворните тенденции в литературния процес и по този начин воюва с ограничението класово-партийно критерий, с убогостта на мислене и безкритично анализиране. Затова той е отделил внимание и на творби, в които авторите експериментират, но не самоцелно, а чрез силата на творческата инвенция, жизнеността пълнокръвие. За пример са посочени творби като „Циклопът“ на Генчо Стоев, „Белот на две ръце“ от Вера Мутафчиева, търсенията на някои по-млади автори. Тези разнообразни художествени предпочитания Попиванов посочва като важен залог за нови открития, за по-цялостно разкриване на днешния строител на социалистическото общество, което е носител на здрави народни добродетели, и който твори дръзвено, в крак с постиженията на науката и техниката.

Специално внимание в своето монографияно изследване критикът е отделил на така наречената документална проза и това е съвсем оправдано, като се има пред вид както засиления читателски интерес към историко-документални книги, така също и стремежът на редица писатели да останат верни на действителността, да намерят омази здрава спойка между реалност и въображение, като осмислят човешките външения и реакции чрез силен и завладяващ подтекст. Засилването на есеистичните и публицистичните елементи в тази проза е израз на едно по-раздвиже-

но, интелектуално-философско съзерцание, на мисловна вгълбеност. В книгата „С величието на труда“ естествено надделява интересът към творби, в които с документална вещина и изразителност намира изображение трудовият герой, както е в „Храбростта да живееш“ на Коста Странджев или „Промияната“ от Цанко Живков. Но като се спира на конкретни заглавия, критикът се стреми в по-широк аспект да разгледа своеобразието на документалната проза, нейната съвременна съдържателност и въздействие.

В главата „Новаторство и образност в лириката“ акцентът пада върху строителните мотиви в днешната ни поезия. Авторът тръгва от времето на така наречената бригадирска поезия, за да се спре по-подробно на развитието на лириката ни след Априлския пленум на ЦК на БКП от 1956 г. Основният пункт тук е съобразен с важната констатация, че: „В подхода на нашите най-добри поети наблюдаваме осмисленост, при която трудовото начало е продължение и част от борческото начало, от революционните промени в битието и съзнанието.“ В творческото развитие на Н. Фуриаджиев, Хр. Радевски, Мл. Исаев, на поети от следващите поколения — Б. Божилков, Слав Хр. Караславов, В. Раковски, Ст. Пенчева и др., се проследяват редица нови моменти, свързани с обновителните процеси както в обществения живот, така и в литературата. Попиванов посочва как Любомир Левчев в стиховете си за кремиковските строители е съумял да съчетае ярката идейна насоченост с модерното поетическо виждане, с интелектуалната изостреност на мисленето. Той говори и за „изстраданите истини“ на друг лирик от така нареченото „априлско поколение“ — Дамян П. Дамьянов.

Книгата „С величието на труда“ е един от малкото сериозни опити цялостно да се обхванат строителните мотиви в нашата литература, да се разгледа с нужната задълбоченост и теоретическа обоснованост темата за съвременния социалистически труд и нейното художествено реализиране. Наред с редицата положителни моменти в това изследване можем да посочим и отделни пропуски, един от най-съществените от които е подминаването на редица слабости, естетически неиздържани търсения, спекулации с темата. Авторът би могъл да посочи доста слаби, схематични произведения, в които авторите се движат по повърхността на жизнените събития, не вникват с нужната сериозност в духовния мир на героите, в техните емоционално-правствени взаимоотношения, в техните противоречиви събъсъци. Въпреки това книгата очертава важен кръг от въпроси, на които е потърсен верен отговор в духа на съвременните художествени търсения.

Остротата на съвременното критическо виждане и живото, непосредствено претворяване на важни въпроси от творческия път на изтъкнати наши творци характеризират

и втората книга — „Ескизи и портрети“. С нея Иван Попиванов убедително показва, че е един от майсторите на литературнокритическия портрет в нашата съвременна критика. В много от предцините му книги също бяха представени профили на видни наши поети и писатели, но сега личи, че авторът е успял да намери още по-пълтен критически рисунък, да обогати значително своя подход, да постигне нужната действеност с простота и стилистична изисканост. Без да претоварва своята фраза или пък да се стреми към евтина краснота, той намира най-често точния шрих, засяга малко познати страни от развитието на даден автор. Прави впечатление и прецизният подбор. Сред авторите, които разглежда Иван Попиванов, са Дора Габе, Никола Фурнаджиев, Христо Радевски, Младен Исаев, Андрей Гуляшки, Ефрем Каранфилов, Богомил Райнов, Божидар Божилов, Йордан Радичков и др.

Има нещо твърде близко между „С величieto на труда“ и „Ескизи и портрети“ — техният съвременен патос, стремежът да се види как е отразена нашата действителност, красотата и благородството на трудовия човек, как са разкрити неговите създателни вълнения и мечти. В портретите си критикът също търси онова ярко, неповторимо градивно начало, което съпровожда пътя на значителния творец, което издава самобитността и неповторимостта на таланта. Достатъчно е да посоча наблюденията върху развитието на Дора Габе, Христо Радевски, Георги Цанев, Младен Исаев и др. Но като рисува творческото своеобразие на даден автор, критикът постепенно извежда на преден план още редица характерни негови черти, внимателно откроява своеобразието, изключителната му индивидуалност.

Без да изпада в ненужни подробности, Иван Попиванов за разлика от някои критици не подминава възлови моменти от жизнения път, той гради своите наблюдения, след като предварително е проучил много внимателно биографичните факти, творческия дебют, търсенията през годините. Само така той е успял да намери нужната дълбочина на анализите, да постигне плътно и цялостно представяне на автори, които имат вече многолетно присъствие в нашата литература. Прави впечатление и умелата интерпретация на документалния материал, той не е поднесен сухо, безлично, а с верен коментар, с развълнуван слог и есеистична лекота. Явно е, че критикът постепенно е преодолял някои слабости на ранните си портрети — равното, хладно анализиране. Сега той не скрива вълненията, намира нужната му приподнятост, свободния коментар, когато трябва да засяга познати или непознати факти на нашия литературен живот.

Иван Попиванов е чужд на самолюбването, на критическата разпаденост и евтино откривателство — без прибързаност или словесни фойерверки той насочва своя критически

обектив към онези значителни художествени произведения, които най-пълнокръвно отразяват авторите възможности, определят висотата на завоеванията. Когато пише за Дора Габе, той се спира на отделни моменти от нейния богат и многостранен творчески път, като акцентът пада върху редица от последните ѝ книги. При Фурнаджиев той отбелязва мощните, драстични образи, пламенната сплав на неговата поезия с онова неповторимо драматично напрежение и изразност. У Андрей Гуляшки го пленяват будното неспокойно творческо съзнание, стремежът да засегне винаги парлвни актуални проблеми на нашия живот. Той отбелязва и своеобразното есеистично и литературно-критическо интерпретиране на Ефрем Каранфилов в многобройните му статии и портрети, в книгите му. Очертава лирическата непосредственост на Божидар Божилов, неговия стремеж винаги да откликва на жизнените повели, на динамиката на епохата.

Постигане за Иван Попиванов е добре намереният тон, точната и прецизна интерпретация, вецината на литературно-критическото изследване. Той не откъсва творчеството на разглеждащия автор от контекста на литературното развитие, а държи сметка за времето, за търсенията в даден период, за отговорността на литературата пред съдбата на нацията. Оттук идва и подчертаният стремеж да се изследват преди всичко творци, които са съумявали винаги да бъдат в крак с времето, да откликват на неговите най-животворещи въпроси. В това отношение критикът прави многобройни изводи и преценки, той размишлява за съдбата на едно произведение, за неговата актуалност, за отговорността на писателя да бъде винаги в челните редици на общественото развитие. Достатъчно е да посоча редица обобщения и изводи в портретите на Христо Радевски и Младен Исаев, на Андрей Гуляшки, Ефрем Каранфилов, Богомил Райнов и др.

Чрез завоеванията на едно творческо дело Иван Попиванов пресъздава и атмосферата на литературния процес, посочва кои са водещите тенденции в него, показва как авторът е повлиян на своите съвременници, например в портрета на Никола Фурнаджиев. Критикът не само анализира своеобразния постически шрих, психологическата дълбочина, новаторството на поета, но в по-широк аспект очертава въздействието на неговите открития върху търсенията в поезията. Така е и в някои от портретите, в които се разглеждат съвременни автори като Богомил Райнов и Йордан Радичков, всеки от които по своето му отреагирал на живота и промените в него. Антидогматическият патос в редица белетристични творби на Райнов, неговите усилия да намери онзи ярък и силен зрителен въгъл, от който да претвори реалността, съвременната личност, влияят върху редица търсения в нашата сегашна проза. Също така и причудливият рисунък на Радичков, неговият ори-

гинален стил, сложният и богат белетристичен синтез спомагат за новите художествени решения при разглеждането на редица въпроси, при разгадаването на вътрешния мир на днешния българин.

Искам да подчертая още една особеност на Иван Попиванов като критик — той не само с нужната професионалност и дълбочина интерпретира дадено произведение или проблем, но често прибегва и до някои теоретически пояснения и изводи. Това свидетелствува за широката му култура, за стремежа да се движи не по повърхността на художествените явления, а да ги изследва в тяхната дълбочина, като намира верния смисъл. В това отношение той не е склонен към смайващи теоретически постулати, към изкуствени тези, а изхожда от художествения материал. Например, когато изследва прозата на Богомил Райнов, критикът се спира на някои от заглавията на книгите му. Другаде, както е при изследванията за революционни поети като Н. Фурнаджиев, Хр. Радевски и Мл. Исаев, той търси новото в лириката им не само чрез обществения патос, а и чрез стилистичното новаторство, чрез метафоричното внушение, чрез образите. Така разширява контекста и го допълва с нови наблюдения, с теоретически обосновани изводи.

Иван Попиванов пише проникновено, без стремеж за интимническост с авторите независимо от това, че често споделя лични впечатления, разказва за свои срещи с тях. Не са малко днес критиците, които с поза и апломб, пишейки за изтъкнати творци, сякаш искат да поставят себе си на преден план, да подсилат изкуствено приносите на твърде скромната си личност. В „Ескизи и портрети“ отсъствуват такива грандомански амбиции, не откриваме чертите на нескромността, на самолюбването. Критикът умее да представи разглеждания автор, като споделя своите съгласия или несъгласия, внимателно и с любов проследява трудните мигове на растежа, дългия път на развитието. Никога не изпада в самоцелен естетизъм, не се опитва да мумифицира твореца. Именно гражданският патос, стремежът да се види обществената ангажираност подсилват много ценни изводи, определят редица постижения в дигрени на съвременния герой, при пресъздаване на крупни исторически събития.

Иван Попиванов достига своите открития благодарение на ярката си критическа интуиция, на умението да вникне в същността на проблемите, като внимателно отеснява сложните и противоречиви търсения, силните и слабите страни на един творчески профил. Той не робува на предвзети тези и критически формули, има свой поглед върху даден творец, като открито зашицава пристрастията си. Така е в портретите му за Младен Исаев, Божидар Божилков, Йордан Радичков и др. Той не се съобразява с общоприетото, ако има свое виждане, ако е открил в произ-

веденията на уважаван от него поет или белетрист силни и завладяващи теми и образи.

Двете книги „С величията на труда“ и „Ескизи и портрети“ още по-цялостно очертават профила и на критика, на неговата позиция на фона на съвременния литературен развой, показват, че могат да се създават сериозни изследвания дори и тогава, когато разглеждателите автори са в развитие, дейно участвуват в съвременния живот. Защото Иван Попиванов е съпричастен към много от въпросите, той не търси кабинетен уют, фалшив покой, за да се отдава на литературните си съзерцания и предпочитания, а участвава дейно и темпераментно в утвърждаването на новите идейно-естетически ценности на социалистическата ни литература.

Стефан Коларов

„СРАВНИТЕЛНОЕ ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ.
ВОСТОК И ЗАПАД“ от В. М. ЖИРМУНСКИ
Ленинград, 1979

Има учени, чиито трудове залягат в основите на определена област от познанието и независимо от развитието ѝ постановките им не се изживяват. За марксистското сравнително литературознание такъв характер имат изследванията на съветските академици В. М. Жирмунски и Н. И. Конрад. Те изграждат стройна теория за отношенията между литературните явления и специално за типологическите сходства, за които преди това съществуват само отделни догадки. Резултатите от техните изследвания превръщат литературната типология във водещ дял на сравнителното литературознание и в известен смисъл я противопоставят на западно-европейската и американската компаративистика, при което може би именно това е една от областите, в които най-ясно проличава предимството на диалектикоматериалистическата методология в литературната наука. Всичко това определя мястото на Жирмунски и Конрад не просто като етапно, а като основополагащ етап в развитието на марксистическото сравнително литературознание. Техните постановки въпреки някои дискуссионни моменти¹ са теоретическото ядро на вече осъществяваните проекти за цялостна сравнителна история на европейската и на световната литература, реализирани съответно от Международната асоциация за сравнително литературознание (с координационен център в Унгарската академия на науките) и в Съветския съюз.

¹ Вж. Е. М. Георгиев. Основи на общото и сравнително литературознание. — В: Проблеми на сравнителното литературознание. С., 1978, с. 7.